

**TARAQQIYOT STRATEGIYASI DOIRASIDA MAKTABGACHA TA'LIMDA
TANQIDIY FIKRLASH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHNING INNOVATSION
METODLARI**

Nazarova Dilnoza Eraliyevna

Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti
Tarix kafedrası dotsenti, tarix fanlari falsafa doktori (PhD).

Ro'zmetova Yulduzxon Odilbek qizi

Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
(Maktabgacha ta'lim) 1-kurs magistri

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasining 2022–2026 yillarga mo'ljallangan “Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi” doirasida maktabgacha ta'lim tizimini takomillashtirish, unda bolalarda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishning dolzarb masalalari yoritilgan. Tanqidiy fikrlash tushunchasining mazmuni, uning maktabgacha ta'limdagi ahamiyati va pedagogik jarayonda qo'llaniladigan “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Insert”, “Venn diagrammasi”, “Keys-stadi” kabi innovatsion metodlar ham ilmiy asosda ochib berilgan. Shuningdek, pedagogning roli va zamonaviy innovatsion muhit yaratishning dolzarb jihatlari ham keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: tanqidiy fikrlash, maktabgacha ta'lim, innovatsion metodlar, taraqqiyot strategiyasi, pedagogik texnologiyalar, interfaol yondashuv, mustaqil fikrlash, bolalar tafakkuri.

Hozirgi davrda O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, yosh avlodni har tomonlama yetuk, mustaqil fikrlovchi, ijodkor va tashabbuskor shaxs sifatida tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasining 2022–2026 yillarga mo'ljallangan “Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi” da ham mamlakatni har tomonlama rivojlantirish, inson kapitalini yuksaltirish va ta'lim tizimini tubdan isloh qilish masalalari ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan.

Maktabgacha ta'lim tizimi inson kapitalini shakllantirishning eng muhim bosqichi bo'lib, unda bolalarning tafakkuri, nutqi, mantiqiy fikrlashi va ijtimoiy ko'nikmalari rivojlanadi. Shu boisdan, strategiyada maktabgacha ta'lim sifatini oshirish, innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish hamda tarbiyachilarning kasbiy salohiyatini kuchaytirish asosiy maqsadlardan biri etib belgilangan.

Taraqqiyot strategiyasining 4-yo'nalishida ya'ni “Adolatli ijtimoiy siyosat yuritish va inson kapitalini rivojlantirish” deb nomlangan bo'limida maktabgacha ta'lim qamrovini 67 foizdan 80 foizgacha oshirish, ta'lim-tarbiya jarayoniga ilg'or xorijiy metodlarni joriy etish va pedagoglarning malakasini oshirish kabi vazifalar belgilangan. Mazkur yo'nalishdan kelib chiqib, ta'lim jarayonini modernizatsiya qilishda bolalarning tanqidiy va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga e'tibor kuchaytirildi. Chunki tanqidiy fikrlash bu shaxsning mustaqil fikr yuritish, dalillarga asoslanish, tahlil qilish va to'g'ri qaror qabul qilish qobiliyatidir. Bu jarayon, bir tomondan, ta'lim muassasalarini modernizatsiya qilishni, ikkinchi tomondan, pedagoglarning kasbiy salohiyatini oshirishni taqozo etadi.

Shuningdek, davlat dasturlarida har bir bola uchun individual yondashuv, tanqidiy fikrlash va mantiqiy tahlilni shakllantirishga yo'naltirilgan ta'lim metodlarini joriy etish zarurligi qayd etilgan. Demak, pedagoglar faoliyatida an'anaviy yondashuvlardan tashqari, zamonaviy, innovatsion ta'lim texnologiyalarini tatbiq etish muhimdir.

Tanqidiy fikrlash bu bolaning olgan axborotini tahlil qilish, baholash, asosli xulosa chiqarish va o'z fikrini dalillar bilan himoya qilish qobiliyatidir. Maktabgacha yoshdagi bolalarda bu ko'nikmalarni shakllantirish, ularning keyingi bosqichlardagi o'qish va hayotiy muvaffaqiyatlari uchun poydevor bo'lib xizmat qiladi. Shu bois, pedagogik jarayonda tanqidiy fikrlashni rivojlantiruvchi innovatsion metodlarni qo'llash muhim ahamiyat kasb etadi.

Tanqidiy fikrlash – bu shunchaki “tanqid qilish” emas, balki fikrni tahlil etish, dalillarni ajratish, xulosalash va qaror qabul qilish jarayonidir. Maktabgacha yoshdagi bola uchun tanqidiy fikrlash quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

- Savol berish va mustaqil javob izlash;
- Holatlarni taqqoslash va farqlash;
- Mantiqiy bog'lanishlarni topish;
- O'z fikrini asoslash va himoya qilish.

Agar bu ko'nikmalar erta yoshdan shakllansa, bola maktab davrida yangi bilimlarni chuqurroq o'zlashtira oladi, mustaqil qarorlar qabul qilishga tayyor bo'ladi.

Maktabgacha ta'limda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun quyidagi innovatsion metodlar samarali hisoblanadi:

1. “Klaster” metodi

Bu metod bolalarning fikrlarini tartibga solish, asosiy tushunchalarni guruhlash imkonini beradi. Tarbiyachi bolalarga bir mavzu bo'yicha so'zlar yoki g'oyalarni aytadi, ular esa ularni mantiqiy guruhlarga ajratadilar. Bu mantiqiy tahlil va tizimlashtirish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

2. “Aqliy hujum” (Brainstorming)

Bolalar biror muammo bo'yicha o'z fikrlarini erkin bildiradilar. Tarbiyachi har bir fikrni qabul qiladi va ularni muhokama qiladi. Bu usul bolalarning erkin fikrlashini, o'z g'oyalarini qo'rquvsiz ifoda etishni rag'batlantiradi

3. “Venn diagrammasi” texnologiyasi

Ikki yoki undan ortiq tushunchani taqqoslash orqali umumiy va farqli jihatlarni topish bolalarda mantiqiy fikrlashni kuchaytiradi. Masalan, “qush” va “hasharot” tushunchalari orqali o'xshashlik va farqlar aniqlanadi.

4. “Insert” texnologiyasi

Bu metod o'qilgan matn yoki tinglangan ertakni tushunish, unga tanqidiy yondashish imkonini beradi. Bolalar matndagi ma'lumotlarni “bilaman”, “yangi bildim”, “tushunmadim”, “boshqacha o'ylayman” belgilar bilan ajratadilar.

5. “Keys-stadi” (vaziyatli tahlil)

Hayotiy holatlar asosida muammolarni tahlil qilish va yechim topish orqali tanqidiy fikrlashni shakllantirishda juda samarali. Masalan, “Do'sting o'yinchoqni sindirib qo'ydi — nima qilish kerak?” kabi holatlar tahlil qilinadi.

6. “Debat” elementi

Bolalar ikki guruhga bo'linib, oddiy mavzularda fikr almashadilar. Bu ularga o'z nuqtai nazarini asoslash, boshqalarni tinglash va murosaga kelish madaniyatini o'rgatadi.

7. “Fikr daraxti” metodi

Bola berilgan muammoni tahlil qilib, “nimani bilaman?”, “nimani bilmoqchiman?” va “nimani o'rgandim?” kabi savollarga javob topadi.

8. Raqamli o'yinlar va interaktiv mashg'ulotlar

“LearningApps”, “Kahoot”, “Jigsaw Planet” kabi onlayn vositalar bolalarda tahliliy va mantiqiy fikrlashni kuchaytiradi.

Tanqidiy fikrlashni shakllantirishda pedagogning vazifasi — tayyor bilimni berish emas, balki bolaning fikrini mustaqil ifoda etishiga yo‘l ochishdir. Pedagog:

- Har bir bolaga savol berish imkonini yaratadi;
- Fikr bildirgan bolani rag‘batlantiradi;
- “Nima uchun?” va “Qanday qilib?” kabi savollarni faol qo‘llaydi;
- Baholashda faqat to‘g‘ri javobni emas, fikrlash jarayonini ham e‘tiborga oladi.

Interfaol muhit — bu bolalar erkin muloqot qiladigan, xatolardan qo‘rqmaydigan, ijodiy tajriba o‘tkazadigan makon bo‘lishi zarur.

Tanqidiy fikrlashni shakllantirishga yo‘naltirilgan darslarda quyidagi natijalar kuzatiladi:

- Bolalar faol ishtirok etadi, mustaqil savollar beradi;
- O‘yinli topshiriqlarda mantiqiy tahlil qilishga o‘rganadi;
- Ertak, rasm, tajriba orqali xulosalar chiqaradi;
- Jamoaviy ishda boshqalar fikrini tinglash madaniyati shakllanadi;
- Ta‘lim jarayoni bolalar uchun qiziqarli va mazmunli bo‘ladi.

Bu natijalar maktabgacha ta‘lim muassasasining innovatsion rivojlanish darajasini oshiradi.

Hozirda tanqidiy fikrlashni shakllantirishda ayrim muammolar ham mavjud:

- Tarbiyachilarning barcha metodlarni yetarli bilmasligi;
- O‘quv-metodik qo‘llanmalar yetishmasligi;
- Maktabgacha ta‘limda baholash tizimining to‘liq moslashtirilmaganligi.

Bu muammolarni bartaraf etish uchun:

- Tarbiyachilar uchun tanqidiy fikrlash metodlari bo‘yicha treninglar tashkil etish;
- O‘zbek tilida amaliy qo‘llanmalar yaratish;
- “O‘yin orqali tanqidiy fikrlash” dasturlarini ishlab chiqish zarur.

Xulosa. Taraqqiyot strategiyasi doirasida maktabgacha ta‘lim tizimida tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish davlat siyosati darajasidagi muhim vazifadir. Bu yo‘nalishda innovatsion metodlarni qo‘llash nafaqat bolalarning fikrlash doirasini kengaytiradi, balki ularni kelajakda ijtimoiy faollik, mustaqillik va ijodkorlikka tayyorlaydi.

Demak, maktabgacha ta‘lim muassasalarida tanqidiy fikrlashni shakllantirish — bu taraqqiyot strategiyasining amaliy ifodasidir. U pedagogik jarayonni insonparvar, interfaol va natijaga yo‘naltirilgan holga keltiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi” farmoni.
2. “Maktabgacha ta‘lim to‘g‘risida”gi qonun, 2019 yil.
3. Jalolov A. “Pedagogik texnologiyalar asoslari”. – Toshkent, 2018.
4. Sodiqova D. “Maktabgacha ta‘lim metodikasi”. – Toshkent, 2021.
5. UNESCO. “Early Childhood Education and Critical Thinking Skills Development”, 2020.
6. Vygotsky L.S. “Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes”. – Harvard University Press, 1978.